

III.

POLSKI KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO A PROCEDURA CYWILNA ZIEM ZACHODNICH.

Rozporządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej z 29 listopada 1930 r. (Dz. Ust. poz. 651) ogłoszono K o d e k s p o s t ę p o w a n i a c y w i l n e g o , mający uzyskać moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1933 r. Równocześnie wydano (Dz. Ust. poz. 652) obszerne przepisy wprowadzające wspomniany kodeks. Łącznie z rozporządzeniem Prezydenta z 6 lutego 1928 r. (Dz. Ust. poz. 93) o u s t r o j u s ą d ó w p o w s z e c h n y c h stworzono w ten sposób całość normującą jednolicie dla całego państwa ustroj s ą d o w y i t r y b p o s t ę p o w a n i a p r z e d s ą d a m i . Przytoczone rozporządzenia Prezydenta zmieniają zasadniczo dotychczasowy stan prawny wprowadzając jednolite dla całej Polski normy dla sądownictwa w miejsce dotychczasowego ustawodawstwa dzielnicowego. Należy więc uświadomić sobie rozmiar zmian dokonanych w poszczególnych dzielnicach, mianowicie zaś, które z dawnych przepisów dzielnicowych pozostają jeszcze nadal w mocy. O ile idzie o ziemie zachodnie włącznie górnośląskiej części województwa śląskiego zmiany te przedstawiają się jak następuje:

1. 1. Nowy polski kodeks postępowania cywilnego normuje tylko postępowanie sądowe aż do uzyskania wyroku. Nie zawiera więc wcale e g z e k u c j i . Dotychczasowe przepisy niemieckiej procedury cywilnej z 30 stycznia 1877 r. zawarte w k s i ę d z e ó s m e j (§§ 704 do 945 p. c.) pozostają więc nadal w całej pełni w mocy. Dotyczy to również i niemieckiej ustawy z 27 marca 1897 r. o p r z e t a r g u i z a r z ą d z i e p r z y m u s o w y m (art. I liczba 3 łącznie z art. XXXI przep. wpraw.).

2. Nadal pozostaje w mocy również i cała księga d z i e w i ą t a (§§ 946 do 1024 p. c.) procedury obowiązującej na ziemiach zachodnich zawierająca p o s t ę p o w a n i e w y w o ł a w c z e (art. I liczba 3, łącznie z art. XXXI przep. wpraw.).

3. Wreszcie pozostaje w wielkiej części w mocy również i k s i ę g a s z ó s t a dotychczasowej procedury, dotycząca postępowania w sprawach małżeńskich, sporów o ustalenie stosunku prawnego między rodzicami a dziećmi i spraw o pozbawienie własnej woli. W szczególności trzeba zaznaczyć:

a) Zupełnie niezmiennione pozostało postępowanie w sprawach dotyczących pozbawienia własnej woli (§§ 645 do 687 p. c.).

b) W sprawach o ustalenie stosunku prawnego między rodzicami a dziećmi (§§ 640 do 644 p. c.) przestanie obowiązywać tylko § 642 p. c. ustanawiający specjalną właściwość sądową dla przypadku, gdy strona pozwana posiadając obywatelstwo polskie nie ma w kraju sądu powszechnego oraz w przypadkach pokrewnych. Właściwość sądową i to wyłączną dla tych przypadków normuje art. 44 k. p. c.

4. Dalej idące są zmiany dotyczące postępowania w sporach małżeńskiej (§§ 606 do 639 p. c.). Wprawdzie rozporządzenie wprowadzające utrzymuje w zasadzie nadal jurysdykcję sądów państwowych z pominięciem sądów duchownych (art. XXXI, § łącznie z § 15 ust. 3 niem. ust. o ustr. sądownictwa z 27 stycznia 1877 r.) i zatrzymuje dotychczasowy tryb postępowania sądowego. Jednakże z przepisów dotychczasowych uchyla § 606 i § 609 ust. 2 p. c. o właściwości sądowej. W to miejsce wstępuje art. 43 k. p. c. ustanawiający dla powództwa ze stosunku małżeńskiego odrębną właściwość wyłączną. Dalej uchylony jest § 626 p. c.; obowiązywać więc będzie art. 411 k. p. c. Wreszcie nie będzie obowiązywał również i § 635 p. c., gdyż w myśl art. X, § 1 wyroków zaocznych w sprawach małżeńskich wogóle nie będzie. W razie zaś niestawiennictwa powoda na pierwszą rozprawę sąd na wniosek pozwanego odrzuci pozew, o ile proces nie dotyczy unieważnienia małżeństwa, które popiera prokurator. Dalsze zmiany i uzupełnienia zawiera art. X, przyczem należy szczególnie podkreślić, że w sprawach małżeńskich w postępowaniu przed sądem okręgowym nie jest obowiązkowe zastępstwo adwokackie. Należy też zaznaczyć, że również i § 617 p. c., jakkolwiek przez § 2 art. XXXI utrzymany w mocy, doznał jednak zmian wynikających z § 4 art. X. Zmiany doznał również i § 618 p. c. przez § 1 art. X. Przepis § 2 art. X normuje odrębnie od art. 167 i nast. k. p. c. jawność rozpraw w sprawach małżeńskich a § 3 art. X zawiera specjalne odbiegające od art. 206 k. p. c. normy o zawieszeniu postępowania na zgodny wniosek lub z powodu niestawiennictwa obu stron w sprawach o nieważnienie małżeństwa. W końcu trzeba jeszcze zaznaczyć, że w osłabieniu zasady wyrażonej w art. 330 k. p. c. dowód z przesłuchania stron może być w sprawach małżeńskich według § 5 ust. X dopuszczony dopiero po wyczerpaniu innych dowodów i tylko w celu ich uzupełnienia. Co do środków odwoławczych, to w miejsce dotychczasowych przepisów wchodzi w moc postanowienia nowej procedury; w zasadzie więc służyć będzie przeciwko wyrokom w sprawach małżeńskich apelacja i kasacja.

II. Polski kodeks postępowania cywilnego utrzymuje również i w postępowaniu zwyczajnem niektóre przepisy procedury ziem zachodnich w mocy z uwagi na odrębność prawa materialnego. Z drugiej zaś strony uchyla niektóre postanowienia prawa materialnego niezgodne z przepisami nowej procedury. Czasami też uchyla przepisy procesowe, lecz zawartą w nich myśl znajdujemy w zmienionej postaci w przepisach wprowadzających nową procedurę.

1. Kodeks polski nie odróżnia tak jak procedura cywilna ziem zachodnich zdolności stanowienia strony w procesie i zdolności procesowej, lecz zna tylko pojęcie zdolności procesowej, która może być w myśl art. 63 bądź zupełną bądź ograniczoną stosownie do zdolności zobowiązywania się przez umowy. Ta ostatnia zaś zdolność zależy z punktu widzenia prawa materialnego od zdolności do działań prawnych w rozumieniu kodeksu cywilnego. O ile idzie o osoby prawne, to działają za nie organy powołane do tego przez ustawy lub statut, przyczem organy te mają stanowisko ustawowych zastępców. Jeżeli zaś idzie o spółki kodeksu cywilnego (§ 705 k. c.), to nie posiadają one wogóle zdolności procesowej. Trudności sprawia konstrukcja stowarzyszeń niezarejestrowanych, nie posiadających więc osobowości prawnej, mających jednakże ustrój korporacyjny. Kodeks cywilny traktuje je tak samo jak spółki kodeksu cywilnego (§ 54 k. c.). Procedura cywilna ziem zachodnich uznawała jednak odrębność ich organizacji i w § 50 ust. postanowiła, że stowarzyszenie takie można pozywać i że w procesie posiada ono stanowisko stowarzyszenia z osobowością prawną. Przepis ten polski kodeks postępowania cywilnego utrzymał w mocy (§ 2 art. XXXI), przyznając takim stowarzyszeniom tę samą zdolność procesową — jakkolwiek tylko bierną — jaką posiadają osoby prawne. Prawo do zastępstwa takiego stowarzyszenia w procesie służby zarządowi.

2. Dalej nowy kodeks postępowania cywilnego utrzymuje w mocy § 242 p. c. odnoszący się do przerwy postępowania w przypadku, gdy w toku sporu między spadkobiercą uprzednim a osobą trzecią nastąpi spadkobranie następne (por. § 2100 k. c.). Trzeba jednak zanaczyć, że kodeks postępowania cywilnego nie zna wcale instytucji przerwy postępowania a tylko instytucję zawieszenia (art. 195 k. c. p.) lub umorzenia (art. 208 k. c. p.) postępowania. Z uwagi na to trzeba przyjąć, że zawarte w § 2 art. XXXI rozp. wpraw. utrzymanie w mocy § 242 p. c. ma to znaczenie, że następuje nie przerwa a zawieszenie postępowania. Według §242 p. c. należy § 239 p. c. odpowiednio stosować. Jednakże zachodzi pytanie, czy w ten sposób utrzymano w mocy również i § 239 p. c. Zdaniem mojem to nie nastąpiło i należy w myśl zasady wyrażonej w art. IV rozp. wpraw. stosować odpowiednio przepisy kodeksu postępo-

wania cywilnego a zatem art. 197 tegoż kodeksu. W ten sposób następuje uzgodnienie prawa materialnego z przepisem § 242 p. c. i nowymi przepisami proceduralnymi.

3. Jeszcze dalszy przepis procedury dzielnicowej, dotyczący spadkobrania utrzymano w mocy a mianowicie § 305 p. c. (§ 2 art. XXXI). Idzie tu o ekscepcje służące spadkobiercy na zasadzie §§ 2014, 2015 k. c. oraz pozostałemu przy życiu małżonkowi w przypadku dalszej wspólności majątkowej na podstawie § 1489 ust. 2 i §§ 2014, 2015 k. c. W obydwóch przypadkach będzie więc i nadal dopuszczalne wydanie wyroku z zastrzeżeniem ograniczonej odpowiedzialności. Jest to ważne z uwagi na przepis § 780 ust. 1 p. c., który jako należący do egzekucji będzie nadal obowiązywać.

4. W stosunku do procedury ziem zachodnich nowy kodeks ogranicza bardzo znacznie dopuszczalność powództwa o przyszłe świadczenia (art. 213 k. p. c.; §§ 257 do 259 p. c.). Ważne uzupełnienie zawiera w tym względzie art. V. rozp. wpraw. dopuszczający powództwo o przyszłe powtarzające się świadczenia, które dopiero po wyroku staną się wymagalne, jeżeli stosunek prywatno-prawny między stronami nie sprzeciwia się temu. W ten sposób możliwe będą również i w przyszłości powództwa, które dopuszczalność uchyłony § 258 p. c.

Ten sam art. V. dopuszcza również — w miarę zmienionych okoliczności — powództwo o zmianę wysokości i czasu trwania świadczeń, wynikających z przepisów ustawy, choćby były ustalone wyrokiem lub umową. Przepis ten wypowiada podobną zasadę, jaką zawiera § 323 p. c, którego nie utrzymano w mocy.

5. Skutki procesowe wytoczenia powództwa normują art. 214 i nast. k. p. c. Ponieważ jednak nowy kodeks nie reguluje zagadnienia skutków zawisłości prawnej w odniesieniu do przepisów prawa materialnego i nie zawiera też zastrzeżenia takiego jakie znajdujemy w uchyłonym § 267 p. c, więc kwestję tą załatwia dla najważniejszych przypadków art. VI rozp. wpraw.

6. Sprawę prawa do przeglądania akt procesowych reguluje art. VII rozp. wpraw. zapelniając w ten sposób lukę powstałą wskutek uchylenia § 299 p. c.

7. Utrzymane w mocy są również i postanowienia zawarte w §§ 325, 326 i 327 p. c. Dotyczą one zagadnienia, w odniesieniu do jakich osób prawomocny wyrok wywiera skutki prawne. Podobnie jak procedura ziem zachodnich wychodzi również i kodeks polski z założenia, że powaga rzeczy osądzonej czyli tak zwana prawomocność jest ograniczona do stron prowadzących proces (art. 388, 389 k. p. c.). Od tej zasady tak procedura ziem zachodnich jak i inne ustawy ustanowiły szereg wyjątków. Do nich należą przytoczone wyżej §§ 325, 326 i 327 utrzymane nadal w mocy przez § 2 art.

XXXI rozp. wpraw. kodeks postępowania cywilnego. Utrzymanie w mocy § 325 p. c. nasuwa pytanie, czy wskutek tego obowiązują nadal ustęp 3 § 265 p. c. powołujący się na § 325 p. c. Zdaniem mojem przepis ten nadal nie obowiązuje. Przytoczony wyżej § 265 reguluje zagadnienie zbycia przedmiotu sporu po zawisłości sprawy. Kwestję tę normuje w taki sam sposób art. 214 liczba 3 k. p. c. bez ograniczenia zawartego w ust. 3 § 265. Również i rozp. wprowadzające przepisowi tego nie utrzymuje w mocy. Nie jest on też tak organicznie z § 325 p. c. związany, aby utrzymanie w mocy § 325 p. c. powodować miało również i dalsze obowiązywanie ustępu 3 § 265 p. c. Przepis ustępu tego był z punktu widzenia procesowego praktyczny, bo doprowadzał do oddalenia procesu już z chwilą, gdy powstała możliwość, że przy następstwie prawnym wyrok w stosunku do następcy prawnego będzie bezskuteczny (por. orzeczenie niem. Sądu Rzeszy w tomie 49 str. 365 i nast.). Tak samo należy żałować, że nie utrzymano w mocy § 266 p. c. W przyszłości w razie zbycia przedmiotu sporu przez powoda będzie mogło nastąpić oddalenie skargi dopiero wtedy, gdy pozwany opierając się na przepisie prawa materialnego podniesie konkretny zarzut braku legitymacji rzeczowej powoda.

8. Postępowanie dowodowe w zupełności odbywać się będzie według nowych przepisów kodeksu postępowania. Uchylono więc §§ 45 i 46 kodeksu handlowego o dowodzie z ksiąg handlowych (art. XXXII). W to miejsce wstąpi art. 282 k. p. c.

9. Kodeks postępowania cywilnego wprowadza instytucję zabezpieczenia powództwa (art. 221 k. p. c.), zaznacza jednak w art. 222, że zabezpieczenie następuje za pomocą jednego ze sposobów wskazanych w ustawie o egzekucji. W myśl art. XXXIV rozp. wpraw. zabezpieczenie to odbywać się będzie jak dotychczas w drodze aresztu i tymczasowego zarządzenia (§§ 916 i nast. p. c.).

10. Nowy kodeks zawiera również postępowanie upominawcze (art. 476 i nast. k. c. p.), ograniczone jednak do tysiąca złotych (art. 476 k. c. p.) i w szczegółach odmiennie skonstruowane (por. n. p. art. 484 k. p. c.) aniżeli postępowanie upominawcze w procedurze ziem zachodnich. Jednakże nowe postępowanie upominawcze nie wejdzie w życie równocześnie z kodeksem postępowania cywilnego, lecz w myśl art. XI rozp. wpraw. Minister Sprawiedliwości oznaczy termin wejścia w życie tych postanowień. Aż do tej chwili obowiązywać będą dawne przepisy (§§ 688 i nast. p. c.).

11. Jakkolwiek rozp. wprowadzające kodeks postępowania cywilnego przyjmuje zasadę, że sprawy wszczęte przed dniem wejścia w życie nowego kodeksu należy rozpoznawać aż do ukończenia według przepisów dotychczasowych (art. XXXII), to jednak od zasady tej istnieje szereg wyjątków. Dotyczą one również i postępowania

polubownego. W sprawach bowiem rozstrzygniętych przez sąd polubowny przed wejściem w życie kodeksu postępowania cywilnego postępowanie przed sądem państwowym odbywać się będzie według przepisów dotychczasowych (art. XLIII). W tego rodzaju sprawach procesy o uchylenie orzeczenia polubownego jak i o wydanie wyroku wykonawczego odbywać się więc będą według dotychczasowych przepisów (§§ 1041 i nast. p. c). Zresztą ustawa dąży do tego, aby przepisy nowego kodeksu o postępowaniu polubownem (art. 486 i nast. k. c. p.) weszły jak najprędzej w życie. Dla tego postanawia, że ustna umowa (inaczej art. 487 k. p. c.) o sąd polubowny gaśnie, jeżeli w ciągu roku od wejścia w życie rozporządzenia wprowadzającego nowy kodeks sąd polubowny nie wyda wyroku ani nie zawarto przed nim ugody (art. XXXV).

12. Dalej trzeba nadmienić, że utrzymano w mocy zawarte w różnych ustawach i przepisach szczególnych postanowienia o właściwości sądu, postępowaniu i o sądach polubownych. Odnośne przepisy wymienia art. XXXIII rozp. wprov. W ten sposób utrzymano między innymi w mocy przepisy kodeksu cywilnego o przysiędze wyjawienia (§§ 259 do 261; 2006; 2008; 2028; 2057 k. c.) oraz § 371 ustęp ostatni kodeksu handlowego o miejscowej właściwości sądu.

13. Należy też przytoczyć, że według zasad przyjętych przez kodeks postępowania cywilnego powództwo o ochronę zakłóconego lub przywrócenie utraconego posiadania musi być według art. 397 k. p. c. wytoczone w ciągu miesiąca od dnia, w którym powód dowiedział się o zakłóceniu lub utracie posiadania, nie później jednak jak przed upływem sześciu miesięcy od chwili zakłócenia lub utraty posiadania. Krótkie te terminy art. XLIV przedłuża do roku od chwili zakłócenia lub utraty posiadania, jeżeli zdarzenia te nastąpiły przed wejściem w życie nowego kodeksu.

III. W końcu trzeba podkreślić, że postanowienia o charakterze wybitnie *intertemporalnym* zawarte są w przepisach przechodnich, normujących odnośne zagadnienia w art. XXXVI i nast. W szczególności należy zwrócić uwagę na art. XXXIX osłabiający w czasie przejściowym znaczenie art. 272 k. p. c. ograniczającego dowód ze świadków przeciwko osnowie lub ponad osnową dokumentu, przepisu reakcyjnego i niezgodnego z duchem prawa materialnego ziem zachodnich.

Prof. Dr. Br. Stelmachowski (Poznań).